

О.В. МОЗЕНКОВ, докт. екон. наук, доцент, Економічна Клініка
«Український Менеджмент Інтелект», Київ

ОСНОВНІ ЗАСАДИ СТРАТЕГІЧНОГО СТИМУЛЮЮЧОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ ДЛЯ ЗБІЛЬШЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНСЬКІ ТЕЦ

У статті приділяється увага питанням розвитку теплоелектроцентралей у режимі когенерація, як одного із невід'ємних складових частин відновлювальних та високоефективних (альтернативних) джерел енергії, які користуються державною підтримкою, обґрунтовано значуще місце теплоцентралей в енергетиці, підкреслена важлива роль саме ТЕЦ для розвитку енергетики країни у майбутньому.

В статье уделяется внимание вопросам развития теплоэлектроцентралей в режиме когенерация, как одной из неотъемлемых составных частей обновительных и высокоэффективных (альтернативных) источников энергии, которые пользуются государственной поддержкой, обосновано значимое место теплоцентралей в энергетике, подчеркнута важная роль именно ТЭЦ для развития энергетики страны в будущем.

In the article attention the questions of development of teploelektrocentralej is spared in the mode of kogeneration, as one of inalienable component parts of vidnovlyuval'nikh and high-efficiency (alternative) energy sources which use state support, grounded meaningful place of heating plants in energy, an important role exactly of TEC is underline for development of energy of country in the future.

Актуальність цієї статті визначається сучасними тенденціями щодо використання та розвитку технологій, які сприяють енергоефективності економіки України та покращенню екології життя людей.

У статті обґрунтовано не тільки значуще місце теплоцентралей в енергетиці, а насамперед, підкреслена важлива роль саме ТЕЦ для розвитку енергетики країни у майбутньому.

Основу таких обґрунтувань складають наступні пропозиції:

- державна підтримка ТЕЦ, які модернізуються за рахунок когенераційних установок;
- особливості державної підтримки розвитку ТЕЦ через механізми ціноутворення та тарифоутворення;
- впровадження інтелектуально-управлінських засад не тільки при виробництві тепла та електричної енергії на ТЕЦ, а і при збуті цієї продукції;
- впровадження мотивованих механізмів при проведенні інвестиційної політики з метою розвитку ТЕЦ у найближчому майбутньому:
 - через механізми збалансування обсягів необхідних інвестицій у модернізацію ТЕЦ та визначення реальних джерел повернення відповідних інвестицій;

- шляхом розробки зрозумілих правил повернення інвестицій всім учасникам цього процесу.

В світі все більше уваги приділяється питанням розвитку теплоелектроцентралей у режимі когенерація, як одного із невід’ємних складових частин відновлювальних та високоефективних (альтернативних) джерел енергії, які користуються державною підтримкою.

Механізми підтримки розвитку когенерації на національному рівні включають: стимулюючі тарифи, спеціальні премії (дотації), механізми, що передбачають введення сертифікатів, податкові пільги, покриття частини інвестиційних витрат та тощо.

Так наприклад, досвід Фінляндії показує, що це одна із провідних країн в області використання когенерації, де кількість енергії, яку Фінляндія економить щорічно, використовуючи джерела комбінованого виробництва енергії, дорівнює більш, ніж 10 відсоткам усієї первинної енергії, використовуваної в країні, або 20 відсоткам споживання викопного палива у країні.

Оптимальність вибору палива ТЕЦ при виробництві теплової та електричної енергії призводить до того, що ТЕЦ максимально використовують енергію палива, виробляючи теплову та електричну енергію з мінімальними втратами: в той час, як звичайні конденсаційні електростанції досягають ККД: 35–40 %, то ККД ТЕЦ має розмір у 80–90%.

З багатьох причин, ТЕЦ ідеально підходять для використання біопалива: оскільки теплотворна здатність біопалива низька, а вартість транспортування – невелика, то взагалі біопаливо має тенденцію бути місцевим видом палива.

Однією з важливих переваг ТЕЦ при виробництві теплової та електричної енергії – є універсальність різних видів палива, а це означає, що коли міняється ціна на паливо, то ТЕЦ можуть легко переобладнатися до зміни виду палива.

За період дії Закону України «Про комбіноване виробництво теплової та електричної енергії (когенерацію) та використання скидного енергопотенціалу» в Україні введено в експлуатацію лише 100 кваліфікованих когенераційних установок. Однак, як показав досвід, подальший розвиток впровадження когенерації здійснюється на невеликих установках, які встановлені на конкретних об’єктах споживання теплової та електричної енергії.

Враховуючи, що основна мета Закону України «Про комбіноване виробництво теплової та електричної енергії (когенерацію) та використання скидного

енергопотенціалу» є залучення інвестицій на створення когенераційних установок, то іншими завданнями виконання цього Закону є: створення правових заasad для підвищення ефективності використання палива в технологічних процесах виробництва енергії, створення умов розвитку та застосування технологій комбінованого виробництва електричної і теплової енергії, підвищення надійності та безпеки енергопостачання на регіональному рівні.

Для України застосування когенераційних технологій, особливо для ТЕЦ, важливіше по ряду причин:

- по-перше – когенерація є базовою технологією при модернізації теплоелектроцентралей на новому рівні ефективності; при комплексній модернізації з'являється можливість вивести українські ТЕЦ на світовий рівень питомих витрат палива при виробництві теплової енергії;
- по-друге – завдяки виробництву прибуткового та ліквідного продукту – електричній енергії, з'являється можливість вивести ТЕЦ до високорентабельних виробництв та вирішити існуючі проблеми з неплатежами;
- по-третє – когенераційні технології завдяки такій їх якості, як малий термін окупності (від 3 до 5 років), є дуже привабливими для потенційних інвесторів, що при відповідній державній підтримці може створити дуже сприятливі умови для розвитку та модернізації теплоенергетики.

Ефективність роботи когенераційної установки при літньому навантаженні складає близько 75-80%, а при зимовому складає 90-92%.

Вирішення зазначених завдань буде сприяти розвитку когенераційних технологій в Україні на базі існуючих ТЕЦ, що в свою чергу:

- зменшить залежність держави від імпорту енергоносіїв (за рахунок зменшення споживання газу та переходу на інші види палива);
- підвищить рівень енергетичної безпеки держави;
- підвищить ефективність використання палива в процесах виробництва теплової та електричної енергії або в інших технологічних процесах;
- підвищить надійність та безпеку енерго та теплопостачання на регіональному рівні;
- створить нові робочі місця та збільшить надходження до місцевого та державного бюджетів;
- покращить екологічну ситуацію у країні за рахунок зменшення викидів парникових газів CO².

Одним із діючих стимулів розвитку ефективних схем енергозабезпечення є система ціноутворення, що відображає та враховує переваги більш ефективних джерел енергозабезпечення.

Аналіз існуючих методик формування тарифів на електричну та теплову енергію, визначальною складовою яких є паливна складова показує, що ці методики не забезпечують суспільних потреб.

Перші методики формування тарифів на теплову енергію в Україні з'явилися у 1996-1998 роках. Ці методики відображали прості схеми формування тарифів на теплову енергію та враховували особливості тепловиробництва на ТЕЦ, особливості купівлі теплової енергії від сторонніх виробників, враховували взаєморозрахунки між підприємствами з надання послуг з теплопостачання та споживачами, містили формули визначення всіх тарифів, включаючи тарифи для конкретних груп споживачів.

Ці методики були розроблені на основі, насамперед, технічних підходів (принципів) розподілу витрат відповідно до методів розподілу паливних витрат.

Однак, наявність пільгових тарифів на теплову енергію для населення, а також наявність високого тарифу для промислових споживачів спонукало до пошуку шляхів вирішення проблем, які пов'язані в цілому з високим тарифом на теплову енергію.

Так наприклад, із-за причини, що у АК «Київенерго» 80% споживачів теплової енергії – це населення, частині якого надається пільговий тариф на споживання теплової енергії за рахунок тарифу на теплову енергію для промислових споживачів, то були зупинені важливі виробництва промисловості та інших галузей на території м. Києва. В той же час, були знайдені шляхи у Києві, щоб використати переваги сумісного виробництва електричної та теплової енергії, а тому, для формування тарифів на виробництво електричної та теплової енергії був застосований економічно доцільний розподіл паливних витрат без зміни технологічної методики.

Аналіз діючих методик з питань ціноутворення на теплову енергію, що виробляється ТЕЦ, дає можливість констатувати, що нормативно-правові документи не враховують вимоги щодо теплового балансу та техніко – економічних показників, на базі яких формується тариф, а також формування тарифів за вимогами деяких державних документів стосується лише тарифів на виробництво

електричної та теплової енергії та не мають методики формування тарифів на транспортування та постачання теплової енергії.

Особливу специфіку енергетики складають паливні витрати, для яких є спеціальні методики їх визначення та методи розподілу витрат між різними видами діяльності.

Діючі нормативні документи з питань тарифоутворення не містять критеріїв розподілу прибутку між різними видами енергії, а також критеріїв формування рентабельності.

Аналізуючи основні складові тарифу, можна та треба зробити наступні висновки:

- існуюча методика розрахунку тарифу здійснюється на основі сформованих витрат, до складу яких входять невиробничі витрати, розрахунок котрих відбувається з урахуванням старої нормативної бази, що не враховує застосування сучасних технологій, машин та обладнання;

- складова палива у собівартості продукції перевищує нормативне значення на 20-30 % від фактично використаного підприємством;

- використання законодавчо-нормативного значення рівня рентабельності на практиці має проблеми не на користь підприємства;

- доцільно скоротити витрати на утримання адміністративного апарату та соціальної інфраструктури;

- нерозв'язаним залишається питання витрат у мережах;

- на теплоелектроцентралях не створено ефективного механізму цільового використання складових тарифу (амортизаційних відрахувань, прибутку та інше) на відновлення, модернізацію та розвиток основних фондів;

Поки ціни та тарифи підприємств теплового господарства будуть лише засобом господарського розрахунку та економічної статистики – ніяких суттєвих змін не відбудеться. Причинами цього є: довгий процес трансформації економіки країни та суспільства, відсутність диференційованого механізму ефективного управління тепловим господарством країни, що привело до ситуації, коли 608 підприємств теплового господарства є природними монополіями, котрі отримують прибутки шляхом непрозорого формування тарифів на послуги. Крім того, відсутня єдина формула розрахунку тарифів і як результат, питома вага «неіснуючих» послуг за підрахунками спеціалістів становить майже 20% від розміру тарифів.

Аналіз системи тарифів на ринку централізованого теплопостачання показує, що ця система тарифоутворення має суттєві недоліки:

- по-перше: у споживачів як суб'єктів відношень (що вивчаються), відсутні стимули до економії кількості спожитих послуг, це пов'язано з тим, що в сфері теплопостачання технічно не вирішені питання регулювання кількості споживаної теплової енергії залежно від запитів кожного окремого користувача;
- по-друге: відзначається слабка економічна мотивація у виробників послуг, схема формування тарифів за системою «витрати+», не стимулює виробників до зниження виробничих витрат;
- по-третє: органи державного управління не несуть відповідальність за економічні результати діяльності постачальника послуг у зв'язку з рішеннями, що приймаються, по формуванню рівня тарифів.

Таким чином, вивчення впливу мотиваційних аспектів на політику формування тарифу в галузі централізованого теплопостачання дозволяє визначити ряд рекомендацій:

- визначення в законодавчих актах процедури спрощення документообігу у формуванні й затвердженні тарифу, затвердження тарифу на виробництво, транспортування та споживання одним державним органом;
- надання підприємствам права самостійного коригування тарифу в певних випадках;
- законодавче визначення часових меж процедури зміни тарифу;
- закріплення підвищення відповідальності за затвердження органами місцевого управління рішень щодо формування рівня тарифу.

Державним органам України, які відповідають за реалізацію енергетичної стратегії шляхом регулювання ціноутворення та тарифоутворення на електричну та теплову енергію, дуже корисно буде знати наступні заходи, які обов'язково дають економічний ефект та покращення фінансово-виробничого стану на українських ТЕЦ:

1) Державна підтримка розвитку теплоелектроцентралей, у тому числі, фінансова за рахунок:

- надання податкових пільг населенню при сплаті за користування тепловою енергією;
- зменшення ціни на природний газ для високоякісних когенераційних установок.

2) Встановлення державою стимулюючих правил для розвитку ТЕЦ на ринку електричної енергії:

- обов'язкова купівля електричної енергії від ТЕЦ, незалежно від ціни на електроенергію при умовах переходу на когенераційні установки;
- встановлення надбавки до ціни на електричну енергію (яка продається в енергоринок) ТЕЦ на період реалізації екологічних проектів;
- введення «зелених» тарифів на електроенергію, яка виробляється високоефективними когенераційними установками;

3) Надання ТЕЦ можливості вибирати методи розподілу всіх витрат між електричною та тепловою енергією.

4) Встановлення чіткої сертифікації для теплоелектроцентралей, які використовують когенераційні установки, яка надасть об'єктивну оцінку технічного стану таких ТЕЦ при роботі з інвесторами.

Надійшла до редколегії 20.10.2011

УДК 330.161:330.837.2

О.Н. НАЩЕКИНА, канд. физ.-мат. наук, доцент, Харьков,
И.В. ТИМОШЕНКОВ, канд. экон. наук, доцент, Харьков.

О ПРИМЕНЕНИИ ТЕОРИИ СТЕЙКХОЛДЕРОВ К АНАЛИЗУ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

В статье обсуждается применимость подхода теории стейкхолдеров к анализу деятельности высших учебных заведений. Выявляются основные стейкхолдеры вузов и определяется их относительная значимость. С учетом интересов наиболее значимых групп стейкхолдеров объясняются тенденции развития образовательных организаций.

У статті обговорюється можливість застосування підходу теорії стейкхолдерів до аналізу діяльності вищих навчальних закладів. Визначаються основні стейкхолдери вишів та їх відносна значущість. Із врахуванням інтересів найбільш значущих груп стейкхолдерів висвітлюються тенденції розвитку освітніх організацій.

In the paper, the applicability of the stakeholder theory approach to the analysis of the functioning of higher education institutions is discussed. The main stakeholders of higher education institutions are identified and their relative significance is determined. Tendencies of the development of higher education institutions are explained taking into account the interests of the main groups of stakeholders.

Совершенствование системы образования, в которой происходит формирование человеческого капитала, во многом определяет успешность инновационного развития государства и его экономической безопасности. Поэтому для эффективного управления этой системой необходимо глубокое и всесторонне понимание внешних и внутренних факторов ее развития.